

Adrian-Florin BUŞU

Dedic această carte memoriei mentorului meu,

Ovidiu Ghidirmic

Adrian-Florin BUȘU

INSTANTANEE LITERARE

**Editura Universitaria
Craiova, 2018**

Referenți științifici:

Conf.univ.dr. Gabriel Coșoveanu

Conf.univ.dr. Anca Păunescu

Copyright © 2018 Editura Universitaria

Toate drepturile sunt rezervate Editurii Universitaria

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

BUȘU, ADRIAN

Instantanee literare / Adrian Busu. - Craiova: Universitaria, 2018

Conține bibliografie

ISBN 978-606-14-1400-0

821.135.1

P R E F A Ț Ă

Volumul de față este rodul preocupărilor noastre în domeniul literaturii și conține 25 de eseuri și studii literare publicate în ultimii ani în prestigioasa revistă *Scrisul românesc*, precum și în volumele unor conferințe internaționale. Demersul nostru s-a îndreptat în direcția unor personalități-pilon ale literaturii române (G. Călinescu, Eminescu, Macedonski sau Arghezi), dar și a unor autori față de care cititorii manifestă un interes aparte (Nae Ionescu, Ana Blandiana, Marin Sorescu sau Petre Țuțea). Totuși, cinci dintre aceste studii și eseuri (*Actualitatea gândirii eminesciene*, *Eminescu – o biografie de formație*, *Eminescu și Idealul feminin*, *Eminescianismul macedonskian* și *Shakespeare și Eminescu – arta monologului*) se referă la poetul național, pe care îl considerăm vârful spiritualității românești și piatra de încercare a oricărui critic literar.

Studiile literare din prezentul volum surprind aspecte inedite din viața scriitorilor mai-sus menționați sau din laboratorul creației literare a acestora, fiind însă puși și în relație cu corifeii ai literaturii universale. Spre exemplu, Eminescu este analizat sub aspectul artei poetice în raport cu William Shakespeare. Interesul nostru s-a manifestat și în tratarea unor chestiuni mai puțin abordate în critica de specialitate, respectiv subiectul tabuizării în literatură sau complexul marginalizării și efectele acestuia asupra psihicului uman, cu trimitere la fragmente din opere literare.

Deși structura prezentului volum poate lăsa impresia de eterogenitate, avem convingerea că subiectele tratate vor trezi interesul cititorului prin sinceritatea aprecierilor, aducând drept argument faptul că aceste eseuri și studii literare au fost scrise din perspectiva insolitului și nu a didacticismului.

Autorul

ACTUALITATEA GÂNDIRII EMINESCIENE

Prejudecata inferiorității prozei în raport cu poezia, de care nu s-a putut detașa nici G. Ibrăileanu, nici E. Lovinescu, asociată cu cea a inferiorității postumelor, generată de ediția selectivă a lui Titu Maiorescu, a contribuit la un anumit dezechilibru în cercetarea operei eminesciene. Numai intervenția salutară a lui G. Călinescu a relevat în postume aceeași substanță creatoare densă, unitară ca problematică și sub raport stilistic. Proza lui Eminescu se constituie într-un moment la fel de important, în evoluția literaturii noastre, ca și poezia. Aceleași prejudecăți i-a căzut pradă și Maiorescu, care a păstrat multă vreme manuscrisele lui Eminescu, predându-le Academiei Române abia în 1902, fără să aibă curiozitatea de a le investiga. Numai cercetarea atentă, făcută cu migala marilor artizani, a publicisticii și a celor patruzeci și patru de caiete, conținând creația eminesciană, precum și numeroase note, însemnări, traduceri, reflecții filosofice, ecuații matematice, formule fizice și chimice, este în măsură să întregască imaginea asupra universului eminescian, să redimensioneze sfera generativă în planul creației și să reitereze actualitatea cugetării geniului nostru creator.

Dacă influența poeziei eminesciene asupra liricii noastre a fost anticipată de Maiorescu la sfârșitul studiului său, *Eminescu și poeziile lui*, în 1889 (*Pe cât se poate omeneste prevedea, literatura poetică română va începe secolul al XX-lea sub auspiciile geniului său...*) și, ca atare, matricele liricii eminesciene se regăsesc la Goga, Bacovia, Arghezi (într-o anumită măsură), Blaga, Ion Barbu, Al. Philippide, chiar și la unii dintre poeții noștri contemporani, aceeași influență a avut-o și proza eminesciană, și ea plină de substanță, contribuind în egală măsură la organicitatea operei sale. În studiul său, *Moștenirea prozei eminesciene*, Ovidiu Ghidirmic, unul dintre cei mai de seamă reprezentanți ai criticii moderne, de orientare hermeneutică, a demonstrat că influența fantasticului filosofic și mitologic din proza eminesciană, care a alimentat o întreagă și valoroasă literatură, de la începutul secolului al XX-lea și până în perioada contemporană, rămâne cea mai fecundă.

Originalitatea și forța expresiei poetice eminesciene au fost impuse de critica literară conștiinței publice în termeni categorici. Semne de întrebare rămân însă asupra publicisticii și manuscriselor. La ora actuală nu există, din păcate, un studiu exhaustiv asupra publicisticii.

În studiul *Publicistica lui Eminescu*¹, Dimitrie Vatamaniuc are în vedere numai prima parte a activității publicistice a lui Eminescu (1870-1879). Cea mai fecundă perioadă a activității jurnalistice – cea de la *Timpul* – a fost cercetată doar parțial, fragmentar, în articole ocazionale. O analiză amplă a celor două zone ale scrisului eminescian rămase într-un con trecător de umbră ar contribui la definirea substanței creatoare a personalității și operei lui Eminescu.

În mod aparent surprinzător, matricea ontologică eminesciană – izvorul întregii creații și chintesența modelului cultural național – n-a constituit preocuparea fundamentală pentru multe generații de cercetători. Exegeții s-au orientat îndeosebi spre acumulările cantitative ale referențialului axiologic, fără să meargă dincolo de comparatismul surselor. Rezumându-se la identificarea și la analiza reperelor fundamentale (filosofia budistă, ocultismul, grecii, Kant, Schopenhauer etc), aceștia au ajuns la opinia că Eminescu nu este un filozof original, ci un discipol al lui Kant și al lui Schopenhauer, concepția sa despre lume fiind tributară pesimismului devastator de sorginte schopenhauriană. Faptul că nu a avut un sistem de gândire elaborat într-o operă de specialitate a făcut ca gândurile poetului să fie supuse unui mod mecanicist de cunoaștere, judecate secvențial, de la cauze la efect, de la surse la receptor, pierzându-se astfel din vedere complexitatea ansamblului, organicitatea operei.

Nu putem trece cu vederea actualitatea gândirii eminesciene în privința obiectului și scopului religiei, confirmată de cercetători de renume precum Rudolf Otto, Mircea Eliade, Julien Ries, potrivit cărora domeniul religiei începe cu misterul și coincide cu el, iar singurul limbaj posibil la care poate apela este simbolul, prin care cunoașterea religioasă percepe eternul.

Eminescu este însă un scriitor universal, un creator genial, capabil de aducere laolaltă, de întregire, de cuprindere a întregului lumii, de îmbrățișare completă a tuturor celor ce ne înconjoară, bune și rele.

Mihai Eminescu rămâne, sigur, o ființă umană, dar aproximează, într-o modalitate estetică strălucită, mai bine decât noi, ceilalți, menirea noastră de a nu cădea în sterilitatea și în disperarea care blochează apropierea de propriile noastre surse transcendente. Prin aceasta, opera lui Mihai Eminescu a devenit sacră pentru noi, toți românii.

¹ Dimitrie Vatamaniuc, *Publicistica lui Eminescu*, Editura Junimea, București, 1985.

CARTEA SACRĂ ȘI IMPACTUL ASUPRA CULTURII EUROPENE

Deși au existat numeroase încercări de definire a conceptului de cultură (vezi Alfred Kroeber, Clyde Kluckhohn sau Abraham Moles), cuprinderea acestui termen în delimitările unei descrieri se poate dovedi anevoioasă, cu atât mai mult cu cât cultura capătă sensuri din cele mai variate. Etimologic, termenul provine din latinescul *colere*, care înseamnă *a cultiva*, cu sensul de a prezerva anumite lucruri și de a le spori calitatea. Cultura reprezintă corolarul valorilor existente la un moment dat într-o societate, valori cărora oamenii le oferă atribute axiomatiche și la care se raportează în permanență. Totodată, cultura unui popor este strâns legată de istoria națiunii respective, căci cele două noțiuni nu pot exista independent una de cealaltă. Consemnarea evenimentelor care au dat naștere identității naționale și mai apoi au schițat structura culturală este de maximă importanță în istoria unui popor, căci cuvântul scris a avut dintotdeauna duranța unei pietre de temelie.

În istoria umanității, poporul iudeu a dat exemplul suprem de consemnare a modului în care s-a format ca națiune, căci cea mai importantă carte a creștinătății, Biblia, a înregistrat evenimentele care au stat la baza formării civilizației și culturii evreiești. Exemplele pot continua cu vechii greci și romanii, însă Biblia este cea care, așa cum mărturisește și Petre Țuțea, trebuie așezată la fundamentul culturii și civilizației europene, căci influența pe care a avut-o asupra popoarelor păgâne din spațiul european este de netăgăduit: *Eu sînt iudeocentric în cultura Europei, căci dacă scoți Biblia din Europa, atunci Shakespeare devine un glumeț tragic. Fără Biblie, europenii, chiar și laureatii premiului Nobel, dormeau în crăci. Știința și filozofia greacă sunt foarte folositoare, dar nu sunt mântuitoare. Prima carte mântuitoare și consolatoare pe continent - suverană - e Biblia.* Mergând mai departe cu demersul nostru, nu putem să nu observăm că poporul evreu a supraviețuit vicisitudinilor istoriei și prin faptul că a avut o cultură scrisă încă de acum 4000 de ani, în perioada când triburile nomade străbăteau Europa, iar imperiile care aveau să supună o bună parte a lumii cunoscute până atunci erau în stadiile incipiente ale formării.

Modul în care evenimentele au fost consemnate în Biblie nu lasă loc de echivoc: de la crearea lumii până la Hristos au trecut 4004 ani; pământul a început să se populeze în anul 129; în anul 1656 a avut loc Potopul; construcția Turnului Babel a început în 1757; vocația lui Abraham s-a hotărât în anul 2083; Tablele

lui Moise au fost date pe munte la 856 de ani după Potop; ieșirea din Egipt s-a produs în același an. (vezi Paul Hazard, *Criza conștiinței europene*, Editura Univers, București, 1973, p. 39-40). Această înșiruire cronologică a evenimentelor stabilește verosimilitatea textului și îi conferă autoritate, iar concizia consemnării a stabilit premisele formării și dezvoltării culturilor diferitelor popoare din Europa.

Biblia nu se rezumă doar la consemnarea cu acribie a unor fapte și evenimente de-a lungul unei perioade de timp, ci conține și texte care au oferit o importantă sursă de inspirație pentru cei mai însemnați scriitori din marile literaturi ale lumii. Un astfel de exemplu îl constituie *Cântarea Cântărilor*, un poem superb de dragoste omenească în care nu există nicio adiere de transcendență, de revelație, de sacralitate sau de iubire transfigurată; dimpotrivă, este un elogiu al erosului candid, mustind de o senzualitate transparentă. Surprinzătoare sunt însă prospețimea limbajului și naturalețea chemării la dragoste. Cu toate că iudaismul l-a privit cu rezerve, poemul a fost introdus în canonul Vechiului Testament și a fost preluat de creștinism prin autoritatea unei existențe de zece secole. Aceasta a fost pentru că rabinatul iudaic n-a văzut în poem o operă profană, ci l-a interpretat ca o expresie alegorică a relației hierogamice dintre Iahve și poporul său. Creștinismul a preluat mai apoi poemul pentru că scriitorii și Părinții bisericești au văzut în el metafora cea mai potrivită a legăturii dintre Hristos și Biserica Sa. Nu o dată Iisus Hristos e numit în *Sfintele Evanghelii* Mire, iar Mireasa lui Hristos este Biserica. Paul Claudel a intuit dimensiunea mistică a *Cântării Cântărilor*. El nu are nicio îndoială că poemul a fost scris sub inspirație divină și că Mireasa nu este altceva decât o prefigurare simbolică a sufletului omenesc în ardoarea iubirii între el și Dumnezeu. Această relație mistică suflet = Dumnezeu au identificat-o Sfântul Grigorie de Nyssa, Maxim Mărturisitorul, Ioan Scărașul, Simeon Noul Teolog, Grigorie Sinaitul și Patriarhul Calipt.

Aproape că nu există cultură care să nu se fi raportat, de-a lungul timpului, la creuzetul cultural original: Alkmaion din Cretona lega veșnicia sufletului de mișcarea veșnică și de asemănarea lui cu făpturile divine; Goethe definea eternitatea prin prezentul pur; pentru Dante, divinitatea era iubire pură, Leibnitz vedea în Dumnezeu monada supremă, iar Zimmerman un atom. Toate marile personalități ale literaturii universale s-au raportat la Cartea Sacră, fie că vorbim de Dostoievski, Tolstoi, Anne și Charlotte Brontë, Balzac, Boccaccio, Cervantes, Rabelais sau Joyce. Nici literatura română nu face excepție, căci există o serie de scriitori în opera cărora motivele și teme biblice au făcut